

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1947. G. 10. OKTOBRI Nr. 41 (143)

ŠAI NUMURĀ:

1. lappusē. Jadvīgs Marts, MANA RĪGA. — V. Vasars. MAIZE DZIMTENEI.
2. lappusē. KOMUNIKĒ par dažu kompartiju pārstāvju informatīvu apspriedi. DEKLARĀCIJA jautājumā par starptautisko stāvokli. REZOLUCIJA par apspriedē pārstāvēto partiju pieredzes apmaiņu un darbības koordināciju. — A. Jansons. AR SASNIEGTO NEPIETIEK.
- 3.—5. lappusēs. DIVAS KULTURAS. Pēc V. Kemenova raksta žurnālā «Iskusstvo». — M. R. LATVIJU BALSS MASKAVĀ.
6. lappusē. N. Nīkolajevs - Bergins. «LAIMA» KĀ SKATUVES MĀKSLAS DARBS. — Aleksandrs Čaks. ATRIVOTĀJUS GAIDOT. — «KAROGA» 9. BURNĪCAS SATURS.

MANA RĪGA!

Sirsniņš sveicēns Tev, mana Rīga, Tavas atbrīvošanas trešajā gadadienā! Mana Rīga... Nav nemaz jāpieņem viedā vienā no Tavu daudzo ielu un iedzīvotāju nāmiem, lai Tevi nosauktu par savu. Var, tā kā es, pirmo reizi dzirdēt Tavu vārdu, mācoties ābeci Latgales nomaļās sādā un iemilēt ne mazāk kā Aleksandrs Čaks, kurš veļējais Tev tik daudz dziesmu. Nevar taču iemilēt pilsētu, ar kuras vārdu gadu simteim salīsta tavas tautas vēsture viņas baltajās un nebaltais dienas, viņas ciešanas un uzvaru prieks. Daudzus gadu tūkstošus Daugava vīl vīpus uz jūru Daudzu gadu simteņu Daugavas malā stāvi Tu, Seis gadu simteņos ir bijušas daudzās un dažādas svešas varas, kas tikojušas ir pēc Daugavas, ir pēc Tevis. «Astoto jau gadu simtu vācu viltu pieminam», — 1945. gadā, neilgi pēc Tavas atbrīvošanas, «Vēstulē biedram Staļinam» rakstīja Tavs dzejnieks Jānis Sudrābkaļns. Vēl kādu laiku «bij polu karali, un tronī kāpa zviedri». Taču nav bijis tādas svešas varas, kas būtu varējuši atņemt latviešu tautai Daugavu vai Tevi, Rīga, jo tautu nevar padzīt no tās mājām. Ne par velti jau dainu dziesmiņki Daugavu iesaukuš par latviešu zemes likteņpi, ne par velti pirmās akmeņa, kas līkta Tavā pamatā, slacis latviešu darba cilvēku sviedriem.

Tas ir drūms stāsts par aizgājušajiem laikiem, tā ir sena, ilgām un slavenām cīņām bagāta vēsture. Par to mēs vēl runāsim kādā citā reizē, to nevar izstāstīt no atmiņas: cilvēks var aizmirst savus personīgos pierādījumus, bet to, kas pārdarīts viņa dzimtajai zemei — nekad.

Sodien, Tavas atbrīvošanas trešās gadadienas priekšvakarā, pārsīkstīs daudz tuvākas vēstures lappuses, tās, kurās ierakstītas mūsu pašu cīņas, mūsu pašu, šo cīņu dalībnieku, varonību. Un pārsīkstot tās un salīdzinot ar vecajām, jau apdzeltētajām, lāpām, mēs vispirms redzam kādu apbrīnojamu vēstures līdzību. Mēs redzam, ka cīņu par savu, tātad arī Tavu, brīvību un neatkarību pret visiem un visdiem ienaidniekiem un galvenokārt pret mūsu vismīkākā ienaidnieku — rūsēno vācu lebrucēju — latviešu tauts allaž veikusi kopā ar lielo krievu tautu. Allaž, kad Tu viena pati nespeji tik galā ar saviem varmākiem, Tev palīgā steidzās Tava vecākā un gudrākā māsa — varenā, mūžam neuzvaramā Maskava. Tas nav tikai tāpēc vien, ka krievu un latviešu zemē ir kopēja robeža, tas nav tikai ģeogrāfiskas sagādāšanas rezultāts. Visa progresīvā pasaule šodien redz un atzīst krievu tautas vēsturisko vadošo lomu cilvēces likteņos. Ja kādreiz raksturojot tautas, vienu apzīmē par strādīgu, otru —

par temperamentīgu, trešu — par «drūmu un neatlaidīgu kā viņas bargā daba», tad krievu tautas galvenā iezīme — allaž bijusi neiecietība pret apspiestību, brīvības alkas, drošne saraut verdzības vāzes, sadraudzība ar visu zemju tautām, kas tāpat mīl brīvību kā viņa. Viņa — paraugs visiem, kā jācīnās par savām tiesībām. Dzejnieks saka: «Lai slava Krievzemei! Tā drosmi mācīja, kad vēlāk uzbruka mums ļaunā Vācija.» Lūk — tas, kāpēc mums nevarēja būt divu atsevišķu ceļu, bet tikai viens — kopējs un Tev — tas, ko jau kopš trīsdesmit gadiem staigā mūsu lielā Maskava — tas ir socialisma ceļš, kas ved uz komunismu, uz pilnīgu dzīvi.

Bet, pašķīstot šīs Tavas nesēnās vēstures lappuses, mēs tajās atrodam arī ko jaunu, kā nav vecajās, jau nodzeltētajās lāpās. Kad mēs lielā Tēvijas kara bargajās dienās, kopā ar krieviem stāvot Maskavas pievārē vai pie Starajas Rusas, domājām par Tevi un zverējām viens otram atrākt nebeigt cīņu, pirms nebūs atkarota Tava brīvība, to pašu līdz ar mums zverēja vēl arī ukraiņi, grieķi, ukraiņi, čehu un daudzu citu mūsu lielās Dzimtenes tautu un tautību pārstāvi, kas stāvēja mums blakus šīs cīņās vienā tranšējā, pie viena lozmetēja. Kad atbrīvojām Tallīnu, igauņi teica: vēl nav pienācis laiks atpūtai, vēl jāatbrīvo Rīga, Lūk, — šī brīnīgā tautu sadraudzība cīņās pret kopējo ienaidnieku ir tas jaunais Tavas nesēnās vēstures lappuses, kopā Padomju Armija 1940. gada jūnijā atnesa Tevi ilgotu brīvību. Sodien daudz no tiem, ar kuriem kopā cīnijāmies, es redzu Tavās ielās. Sodien tas nav nekāds brīnumš, ka Tu uzņem viņus tāpat kā savus dēlus, ka mēs esam viena draudzīga saime. Viņi palīdz mums ātrāk atjaunot to, ko mēinās okupācijas gados bija sagrāvis ienaidnieks, palīdz atjaunot un uzcelt vēl daudz ko jaunu, lai Tu, mana Rīga, kļūtu vēl krāšņāka, vēl bagātāka.

Kad šīs brīnīgās tautu draudzības armija, — Padomju Armija — 1944. gada 13. oktobrī padzina beidzamo vācieti no Tavām ielām, lielās Staļins — visu mūsu uzvaru organizētājs un vadītājs — pavēlēja Maskavai salūgt Tavas brīvības jaunajai dienai, un šis salūts atbalsojās Kijeļā, Lenīngradā, Frunzē, Baku, Ašchabadā, Alma-Atā, Staļingradā, Murmanskā, Vladivostokā, visās lielās un mazās Padomju zemes pilsētās, ciemos, sādās; tas atbalsojās visu padomju cilvēku sirdīs. Man nebija lemts piedalīties tieši tās cīņās, kas izšķīra visu mūsu iepriekšējo kauju par Tevi iznākumu, bet es dzirdēju, kā priecējās ne tikai Višņij-Voločokas pilsētiņa, kļau-

soties 1944. gada 13. oktobra vakarā Augstākā Virspavēlnieka Pavēli Otrās un Trešās Baltijas frontu karaspēkam. Bija tikpat skaists rudens kā šis, un klusumā, kas iestājās pēc tam, kad bija izskanējis pēdējais pavēles vārds, lai pēc tam pāraugtu skaļā priekšā, varēja dzirdēt, kā krit kokam atraišusies lapa. Sodien visās šīs pilsētās ne mazāk priecājas par Tavām darba uzvarām, par Tavām atjaunotajām fabrikām, par Tavām nākotnes perspektīvām, par Tavu cilvēku varonību un entuziasmu, par katru viņu virspilna produkcijas sniegumu. Sodien viņa sēta Tev palīgā savas mašīnas, savas ogles, savu naftu, savus cilvēkus. Kopā cīnāmies, kopā celam. Mums priekšā liela, skaista diena.

Pēc dažām dienām — 13. oktobrī — atzīmējot Tavas atbrīvošanas trešo gadadienu, ar godbijību pieminēsim tos, kas savas galvas atdevuši cīņā par Tevu brīvību, ar naudu tos, kas, līdzīgi indīgām odzēm, ilgus gadus sildījušies Tavā pajumtē, izšķirīgajās dienās, zemu klanīdamies, sveica ienaidnieku un vēlāk, baidīdamies no taisnīgas atmaksas, aizgāja līdz ar saviem kungiem. Vini mēlēja sevi uzsvērti dēvēt par latviešiem, par rīdziniekiem. Vēsture pierādīja, kādi viņi ir latvieši. Vini ir mūsu tautas nodevēji, latviešu buržuāziskie nacionalisti. Mēs arī nebrīnāmies, ka viņi šodien nav te, nepiedalās mūsu lielajā celtniecības darbā. Mēs gan brīnāmies par kaut ko citu. Mēs brīnāmies, ka viņi atraduši siltu un drošu patvērumu mūsu neseno sabiedroto pāspārnē no turienes indē sabiedrisko domu (ne jau pie mums, tas viņiem nav pa spēkam), visādi noemas, ceudāmie šā vai tā mest ēnu mūsu mīrīgās celtniecības radošā darba priekšā. Bet arī tas viņiem nav pa spēkam. Viņu spēkos ir tikai viens — grimt vēl dziļāk mēlnajā nodevības zaņķī, kā viņi jau ir iegrūsi, un es domāju, Rīga, nav neviena godīga cilvēka, kas šodien dzīvo Tavās mājās, min Tavus triourus un atpūšas Tavos parkos, kas ledomātos žēlot viņus.

Atcerēsimies arī vēl citus, Tavus nesenos pilsonus. Tos, kas ar varu ardzīti vai ar viltu alzvesti. Kādreiz viņiem bija mājas Brīvības, Dzirnāvu, Krišjāna Barona ielās, Raiņa bulvārī. Vini ilgojas pēc tām, domā par Tevi. Mēs viņus gaidām atgriežamies. Tu jau dzirdēji daudz pateicības vārdus no tiem, kam tas, pārvartot vismeledamājamākos šķērslus, ir izdevies. Sodien viņi kopā ar mums veido Tavu rītdienu. Lai pieplūdīs arī to ilgas, kuri šodien vēl meklē ceļus atpakaļ pie Tevis!

Lūk, — dažas domas, kurās es griebeju dalīties ar Tevi, Rīga, Tavas atbrīvošanas trešās gadadienas priekšvakarā.

Es zinu — viens par otru skaistāki būs Tavi turpmākie gadi!

Jadvīgs Marts

MAIZE DZIMTENEI

Pagājusi skaista, ražena darba vasara. Un tagad, kad sērtojas kļavas, darba zemnieks ar lepnu skatu var raudzīties savos tīrumos: tie nav pieviluši viņa cerības. Iegūta bagātāraža, mūsu zemes kļējis pildīts ar zelta graudiem. Mēs kļuvuši bagātāki un stiprāki. Krietnais darba veikums dara liksmu šo rudeni, ikvienu padomju cilvēka sirdi, pilda mūs ar lepnuma jūtām par savu lielo socialisma valsti, kur cilvēka dīzumu nosaka darbs — savai tautai un Dzimtenei.

Visiem atmiņā šigada pavasaris, maija sākumā neizmirstamās dienas. Latviešu darba zemniecība tad lielā apņēmībā deva solījumu biedram Staļinam izaudzēt bagātu ražu, celt uz augšu un nostiprināt mūsu lauksaimniecību. Tā solija godam sagaidīt jaunā laikmeta izvanitāju — Lielo Oktobrī. Un darba zemnieki izgāja savos tīrumos, lai izpildītu šo solījumu un gūtu uzvaru. To izcīnīt nebija vienas dienas darbs. Lai ātrāk izskatu vācu okupantu postušās pēdas, atlikušās atmatas pārverstu auglīgās druvās, bija vajadzīgs liels visu spēku sasprindzinājums. Bet latviešu darba zemniecību tas ne mulsināja. Tā zināja, ka kopā ar viņu dzīvo, cīnās un strādā visas padomju zemes tautu zemnieku miljoni, ka, tāpat kā vienmēr, arī šoreiz tai sniegs vajadzīgo palīdzību padomju valdība, bolševiku partija, krievu un citu brālīgo republiku tautas. Blakus ierastajam arklām mūsu tīrumos sarādās, vēl vairāk nekā iepriekšējās padomju gados, tēraudu zirgi — traktori no štājiem Urāliem, no varopliēstas Staļingradas. Džūna dzīvība ienāca mūsu tīrumos. Traktoru dūkoņa skaņēja kā dziesma, kas nekad nerimt uzvarētāju ciešajās kolonās. Tā spēcināja jauno traktoristu no MTS prasmīgās rokas un dedzīgās sirdis, ko rēzējām darbam iekvēlīnāja cildēnais padomju laiks, tā darba zemniecībai deva neizmēlamu tiecību sava darba panākumiem. Tie arī neizpalika. Vairāk nekā simts tūkstoši hektaru zemes, ko iepriekšējā gadā vēl nebija aizlicis arīcis, pārvērtās kūpošos arumos, kuros zemnieks iesēja graudus. Kupli sažēla mūsu republikas lauki, solot dot labu atmaksu par darba pūlēm. Bet cīņa par augstu graudu guvumu nebēdzās. Kā no visas mūsu kulturas druvās un sadzīves atbrīvotās padomju cilvēks bez mīlas steidz izmēzt vecās kapitalistiskās pasaules grūzu paliekas, tāpat mūsu darba zemnieks devās savos tīrumos, lai izskatu nezāles, jo cīņa par maizi — nozīmēja cīņu ar nezāli. Un ikviens sirdi ierādās prieks, ko šo cīņu uzskā jaunatne, kurai pieredz nākošne un kura to šodien nenogurstot kalidna.

Tuvojas visas padomju tautas Helle svētki — Oktobra socialistiskās revolūcijas trīsdesmitā gadadiena. Katrs padomju cilvēks sasprindzina spēkus, lai dižos revolūcijas svētkus sagaidītu ar lielākiem panākumiem. No mūsu lielās Dzimtenes republikām, apgabaliem, pilsētām, fabrikām, rūpnīcām pienāk nekaitāmas vēstules biedram Staļinam, kurās padomju tauta uzvarētāja zino par to, ka visās mūsu ziedošās zemes malās brīvais cilvēks arvien augstāk slien uzvaru karogu, let ceļu, ko norāda gaišais Oktobris.

Kopā ar citām mūsu zemes tautām arī latviešu tauta var lepoties ar saviem panākumiem dzīves atjaunošanā un tās tālākā celtniecībā. Kā nekad tā izvērsusi savus radošos spēkus un droši solo pretī vēl gaišākam rītdienai. To uzskatām rāda cīņa par maizi, lauku dzīves plaukumu.

Nesen mēs lasījām levdorojamu dokumentu — republikas zemnieku, MTS, padomju saimniecību strādnieku un lauksaimniecības specialistu vēstuli biedram Staļinam. Tā ir atskaite par lielā darba veikumu vasarā, dzīla apmērnās neapstāties pie esniegtā, atdot visus spēkus lauku dzīves augšupētas, padomju Dzimtenes vārdā. Ar gan darīšanu visl republikas darbalaudis vzeņma zīnu, ka zemniecība nar godu Oktobra socialistiskās revolūcijas trīsdesmitājam gadadienai pirms termiņa izmldila labības piegādī valstij un eolija dot tai vair plāna pāri par miljonu nedu lohības. Un lūk, — na lauku ceļiem Vidzemē, Kurzemē, Zemgalē un Latvalē uz valsts sabērtuvēm dodas nekaitāmi simti sarkankarogoto vuzumu ar maizi vīrs paredzētā plāna. Tā ir

skaistākā darba zemnieka dāvana Dzimtenei, pateicība padomju valdībai un lielajam Staļinam par brīvo darbu un dzīvi. Darba zemniecība redz un zina, ka tās ceļš viņas aizvien pret kalnu, ka nekad tai nenāksies būt patērna lomā, kad vēl pirms nedaudz gadiem latviešu piecus lieca buržuāziskās valsts iekārtas nepanesamās bezrīcības sakas un domas par nākotni nāvēja apspiedēju ieviestā netaisnība. Tagad tā izklicēta uz visiem laikiem. Kur par padomju zemes brīvību un laimi cīnījās latviešu strēlnieks kopā ar lielās krievu tautas un citu mūsu zemes tautu drosmīgajiem karavīriem, tur tagad kūš mīlu dzīves atjaunošanas un jauniecības darbs. Tas soli par soli pārveido mūsu lauku seju un cilvēkus, vīstot lauku dzīvi jaunu — socialistisku kulturu un sadzīvi, izmainot cilvēku attiecības pret savu darbu un valsti. Šīs attiecības noteic personīgo un valsts interešu vienību, dziļās padomju patriotisms, uzticība savējajai bolševiku partijai un socialistiskajai Dzimtenei. Darba zemniecība tad aido laūko — neatlaidīgā darbā izaudzēt maizi. Strauji Padomju valsts ik dienas pieņemas spēkā, stiprina savu varēnību. Sadzīst karā sistās brūces, ik dienas stājas ierindā jaunas fabrikas un rūpnīcas, mīlu soliēm uz priekšu virzās mūsu tautas saimniecības un kulturas atīstīšana Padomju tauta, kas lielajā Tēvijas karā atrādīs visu pasaules progresīvo spēku priekšgājā, cīņās pret fašismu, arī tagad bargi uzstājas pret visiem jauna kara kurinātājiem, atrodas cīņas avangardā par mieru un demokrātiju. Neglāzījamie kara kurinātājiem, mēinājiem reakcijas spēkiem Amerikas Savienotajās valstīs un Anglijā nepatīk tas, ka varenā Padomju Savienība un jaunās demokrātijas valstis traucē viņu asinaino plānu realizāšanu, iedzīvotājus uz tautas asņu rēķina. Viniem nepatīk taisnība un cilvēces progress, tāpēc viņi tik neganīgi vīcina dūres, draud ar jaunu karu, kur vien spēdami, provocē to. Vīņu nolūks ir skaidrs un nepārprotams — iebaidīt nervozus un nenosvērtus cilvēkus un panākt savu asinaino plānu realizāciju. Bet padomju cilvēks saprot, ka tautas nevēlas karu un ka starp jaunā kara kurinātāju plāniem un to realizāciju ir milzīgs atstatums, jo lieli un ievērojami ir tie spēki, kas aizstāv cilvēces progressu un mieru lietu. Varonīgā Padomju tauta ir tā, kuru nevar iebaidīt nekādi kara kurinātāji. Un veltīgas ir reakcionāru pūles novirzīt tautu — uzvarētāju no tās lielajiem celtniecības mērķiem. Tam kīla — padomju cilvēka cildēnais morālais spēks, bezgalīga uzticība padomju valdībai un bolševiku partijai, rīdījums bargājis kaujās, ko tā izcīnīja pret mūsu zemes ienaidniekiem.

So padomju cilvēku mīlu pret socialistisko Dzimteni mēs jūtam mūsu republikas lauku sētās, visos apriņķos un pagastos. Darba zemnieks, kam padomju vara nodrošināja pilnvērtīgu dzīvi, pavēra viņa priekšā milzīgas dzīves augšupejas perspektīvas, ne tuvu nav tas, kas viņš bijis pirms septiņiem gadiem, buržuāziskajā Latvijā. Ja toreiz viņa sūrā darba augļu pievīca izsūcējis budzis, ja viņu žandza bezrīcība, tad tagad viņš jūtas kā patīss savas zemes saimnieks, lauku saimniecības un kulturalās dzīves veidotājs. Viņa gaitu uz priekšu nespēj apturēt nožēlojamās buržuāzisko nacionalistu saujņas padomju varai naidīgie pēterējumi. Darba zemniecība tiem nostādā pretī spēku, ko nevar iedragāt — pašizlīdzīgo darbu Dzimtenei, nesalauzamo tiecību neapturamajai gaitai uz priekšu. Lielā Oktobra nemirstīgās idejas, iemiesotas dzīvē, ir tas avots, no kura tā smeljas darba un cīņu saīsumu, un lielo visas tautas svētku priekšvakarā visu pūliņu augļus — maizi tā nodod Dzimtenei, lai tā kļūtu vēl bagātāka un skaistāka, mūžam jauna un neuzvarama.

Pāž vēsīe rudens vēji, kā dzeltenas liesmas kvēl kļavu lapas, ļabi sažēlū rīdzu un kviešu lauki. Atkal tīrumos dūc traktors, ko vada traktorists no MTS, darba zemnieks ar zemi pavasara sējai. Tai jābūt vēl raženākai, lai vēl bagātāks kļūtu nākamais gads, līksmāka dzīve. Un tā kļūs vēl bagātāka un līksmāka, jo vienmēr nomodā par to ir Lenina-Staļina neuzvaramā partija, jo to kā saule apmirdz Oktobra piecstarainā zelta zvazģne. — V. Vasars

B. Vdovenko foto

Rīga strādā. Priekšplānā — Cementa fabrika Pārdaugavā

DIVAS KULTURAS

Turpinājums no 3. lapa pusē

spēcīga, ka pat otra pasaules kara notikumi, cīņa pret fašismu, kurā piedalījās daudzi mākslinieki sabiedroto armiju rindās vai atbrīvošanas kustībā, nevarēja izmainīt mākslinieku formalistu uzskatus par mākslu, kas demonstratīvi noliedza mākslinieciskās radīšanas idejisko saturu un jebkādas mākslas sakarus ar tautas masu centieniem un interesēm. Pat tie formalisti, kuri, kā piemēram, Pikaso, ne vienreiz izteikuši savu līdzjutību demokrātijas cīņai ar fašismu, pavisam negrib šos progresīvos sava pasaules uzskata elementus izplatīt savā mākslinieciskajā praksē. Dzijlī pavērsies plaša viņu darbībā saglabājusies arī līdz šim laikam un noved ne vien pie tā, ka tādu mākslinieku radošos talantus izslēdz no līdzdalības viņu tautu cīņā pret fašismu un reakciju, bet arī pie tā, ka objektīvi viņi ar savu mākslas praktiku palīdz tādu buržuaziskās reakcijas mērķu realizēšanai, pret kuriem viņi paš savās politiskajās deklarācijās un runās kategoriski protestē.

Sludinot «tiro mākslu», kurai laupīti jebkādi sakari ar tautas masu cīņu, cerībām un interesēm, kultivējot individualismu, mākslinieki formalisti apgalvo tieši to, kas ir vajadzīgs reakcionāriem, kas ir vajadzīgs pagrimušai buržuazijai, kas cenšas saglabāt savu kundzību un tāpēc ar ienaidu izturas pret apziņas attīstību, tautas masu cilvēciskās cieņas un solidaritātes jūtu attīstību, pret viņu aktivitātes pamodināšanu ar realistiskās, idejiska satura bagātās mākslas līdzekļiem.

Būži vien saka, ka Pikaso savos patoloģiskajos darbos tieši radījis kroplainu un atbaidošu mūsdienu kapitalistiskās īstenības tēlu, lai tādā kārtā skatītāji radītu ienaidu pret to, radītu iespaidu, ka Pikaso — «spanu demokrātijas» mākslinieks.

Tas, protams, nav tiesa. Ja arī Pikaso agrīnā, «gaišzilā» perioda darbos vēl saglabājusies zināmas saites ar spanu glezniecību, tad, sākot ar kubismu, Pikaso māksla kļūst pilnīgi abstrakta, saraug visās saites ar realistiskās mākslas tradīcijām, tani skaitā arī spanu, un iet pa kosmopolitisma, kā spanu, tā arī kurai katrai citai demokrātijai svešu, tikšu, kroplainu geometrisku formu ceļu. Kad Pikaso gribēja attēlot spanu tautas ciešanas karā pret itaļu un vācu fašismu un uzzīmēja gleznu «Gernika», tad arī tur tāpat kā citās viņa gleznās varonīgo spanu republikāņu vietā ziemeļi tikpat kroplaini un patoloģiski deformēti tēli. Nē, Pikaso savus slimīgos, atbaidošos darbus rada ne tāpēc, lai kritizētu īstenības pretīšības, un ne tāpēc, lai modinātu skatītāji ienaidu pret reakcijas spēkiem, bet gan sludina kapitalisma apoloģikas estētisku un ciešu pārliecību par kapitalistu šķiras sociālās psihikas degenerācijas rezultātā radušos murgu māksliniecisko vērtību.

Starp Pikaso mākslas kritiķiem ir arī tādi, kas viņu apvaino nepietiekamā priekšmetu sadalīšanā. Tā laikrakstā «Les Lettres françaises» bija ievietots raksts «Atomu Pikaso». Mākslinieciene un mākslas kritiķe Madlena Ruso deva stipru triecienu Pikaso. Viņa neapvaino viņu, kā to dara lielākā daļa viņa pretinieku, ka viņš būtu pārāk smags: viņas acis viņš — atpalicējs. «Tiešām, — saka viņa, — Pikaso vēl pārāk cienīgi izturas pret dabu, pret to dabu, kuru ieraudzījis XX gadsimts. Acis, zobus viņš novieto zem kājām. Tas dezorientē buržuaziju, bet tas neizņem tik dezorientējoši, jo tas ir tās pašas acis un zobu, ko mēs esam parādusi redzēt. Turpretī mēs otrādi, Madlena Ruso un viņas skola), mēs uzskatām, ka atomumbombas gadsimta mainīties ne vien novietojums, bet it īpaši — struktūra. Piemēram, aci varis nevar zīmēt kā aci, — tā ir atomu kustība, un tas ir tieši tas, kas mūsdienu māksliniekam jāparāda...» Madlena Ruso aicina Pikaso parādīt «atomu radīto apjukumu». Naiva sprīdēšana

na par to, it kā cilvēka formu nebedzīga deformācija «dezorientē» buržuaziju — lūk, tas iemīļotais panēmiens (ko Madlena Ruso pieņem bez jebkādiem) ar kuru Pikaso piekritēji pierāda viņa «antiburžuaziskumu» un viņa mākslas «revolucionaritāti». Raksturīgi, ka šī kroplainā deformācija rada sašutumu nevis buržuazijā, bet vienkāršajā tautā. To pašu var novērot arī Francijā un citās valstīs. Pikaso darbu izstāde Londonā vislielāko sašutumu izraisīja tieši vienkāršajā skatītājā, un pat žurnāls «Studio» rakstīja, ka izstādes eksponāti «bija pakļauti bargai apsūdzībai un bija raksturoti kā degradējoši demoralizējoši, pagrimuma garā radīti un degenerējoši». Sakarā ar šo izstādi «Times» saņēma vairāk vēstuļu nekā sakarā ar atomumbombas atklāšanu,¹²⁾ un lielākais vairums vēstuļu puda skatītāju sašutumu. Kas attiecas uz «dezorientēto» buržuaziju, tad tieši viņa arī ir Pikaso darbu galvenā cieņitāja un patērētāja. Amerikāņu žurnāli arvien biežāk ziņo, par cik tūkstošiem dolaru pārdota kārtējā Pikaso glezna.

Daži Pikaso aizstāvji viņa radošajā darbā prot atrast «cilvēciskumu», lai gan ikviena Pikaso glezna, bezgādīgi kroplējot cilvēku, sagraizot viņa ķermeni un seju, to uzskatāmi apgāz (piemēram, sieviešu portretu serijs, kas izdota Parīzē 1943. gadā¹³⁾, vai sēdošā sievietē, kas novietota Ņujorkas 1947. gada pēckara izstādē), bet kroplaino cilvēka deformāciju izskaidro ar to, ka Pikaso it kā pareizi atspoguļojis savu laimetu. Lūk, piemēram, franču kritiķa Anatoia Jakovska raksts, kas iespiests «Arts de France». «Nekas cilvēciskais nav svešs Pikaso. Viņš redz šo cilvēciskumu tādu, kāds tas ir, ar visu tā riebumu un netikumiem, un ko viņš redz visai bieži kā viņa laika biedru Buchenvalda un Ravensbruka līdzcietnieks. Vai tad var pārņemt Pikaso, ka viņš slukti izvēlējies savu laimetu?»¹⁴⁾ To pašu domu mēs sastopam tā paša žurnāla cita autora rakstā,¹⁵⁾ kur tiek pierādīts, ka Pikaso skatās uz realitāti «ar maigumu, kas palaikam pārvēršas nežēlībā, bet vai šie abi skatījumi tik tāli viens no otra?» Tāda ir Pikaso realitāte. «Protams, runā, ka viņš to dažreiz redz briesmonīgu. Lielisks apvainojums no laikmeta, kas ieslēdz mākslinieku pašu sevi un kas ir skandalozi, ja, līdzīgi japāņu dārzeņu kokam, viņš neatsauktos citādi kā ar ērkšķiem un dedzinošām puķēm. Ar Pikaso piemēru apstiprinās, savukārt, ka ģenjijs nevar darīt neko citu kā izteikt savu laimetu no vislabākās un vissliktākās pusēs, tā vispilnīgākajās pretīšībās».¹⁶⁾

Tā nu iznāk, ka visur vainojams laikmets. Te zināma tiesa patiesības, jo imperialisma laikmets tiešām sakroploja un izkemoja daudzus mākslas talantus, tani skaitā arī Pikaso, novirzot viņus no vienīgi pareizā ceļa mākslā — no realisma — uz formalistisku virzienu un citu visdažādāko «ismu» bezcerīgā labirinta celiņiem. Tomēr buržuaziskās mākslas pagrimuma laikmeta vispārējā trunēšanas procesā nevar saskatīt totalu nepieciešamību katram mūsdienu māksliniekam. Laikmets, kuru Pikaso tiešām nevarēja «izvēlēties» citādāku, devis ne tikai fašismu, Buchenvaldu un Ravensbruku, bet arī tautu varonīgo cīņu pret fašismu un demokrātijas ideju ledvesmoto rakstnieku, mākslinieku radošo darbu. Kāpēc tad arī šī laikmetīgā parādība nav ietekmējusi Pikaso radošo darbu?

III

Amerikāņu mākslas žurnāls «Art News» (1946. gada jūnija numurs) ziņo, ka jaunās mākslas pulciņš organizējies izstādi ar nosaukumu «Salīdzinājumi». Augstākā mērā raksturīgi motīvi, kas pamudināja izstādes rīkotājus šim pasākumam. «Šī izstāde salīdzina mūsdienu un vecāku glezniecību, lai pierādītu, ka daudzas mūsdienu gleznas darinātas pagātnes tradīcijās, nolūkā nostādīt šo atzinumu pretstatā bieži sastopamajam paradumam salīdzināt «modernistisko» glezniecību ar bērnu un vājprātīgo zīmējumiem, zinot, ka mūsdienu māksla ir bērnišķīga un (vai) psihiski nenormāla. Neizbū jāsāubās, ka jebkādu izstāžu sarīkošana varētu apgāzt šo uzskatu par pagrimušo buržuazisko mākslu, jo vairāk tāpēc, ka šo salīdzinājumu izsaka ne tikai tās ienaidnieki (ar sašutumu un protestu), bet arī tās piekritēji (ar sajūsmu un uzslavu). Tā, piemēram, angļu mākslas žurnāls «Studio» par Pikaso gleznu izstādi Londonā rakstīja: «To, ka šie darbi izkropļo un pārkāpj normas, neviens neapstrīdēs...» To studēšanai līdzās pedagogiem un sabiedriskiem darbiniekiem nepieciešams pieaicināt arī «psihiatrus un juristus».

Patlaban, kā mēs redzējam, paranoija lielā cīņā mūsdienu Amerikas mākslinieciskajā dzīvē, bet Amerikas pagrimušās buržuaziskās mākslas murgu nesaprotamība tiek pasludināta par tās augstāko sasniegumu.

1943. gadā iznāca Samuela Iša grāmata «Amerikāņu glezniecības vēsture», kas nobeidzas vārdiem: «Noslēgumā jāsaka, ka amerikāņu pamatmasa nav modernisma skarta». Bet 1947. gadā «Life» apgalvo: «Pašreiz abstrakcija, šķiet, aizpilda visu amerikāņu mākslu. Izstādēs no Ņujorkas līdz Klusā okeāna ziemeļrietumiem skaidri redzama novirzīšanās no realisma, «nenoīkta, neizprotamas formas un komplikāciju veids — rūdīta abstrakcionista pazīmes»¹⁷⁾. Tiešām, amerikāņu mākslas kronika ir līdzīgu paziņojumu pilna: «Dubins ar pietiekamu kompetenci strādā pusabstraktā stilā»; «Minnijs Citroncs parādīja astoņus abstrakcijas, kas veidotas kompetenti un ar šūku»; Džordžijas O'Kifas «Melnā abstrakcija»; Edna Tenona — bezpriekšmetiskā māksliniece, «amorfisku emocionālu mistiska rakstura kompozīciju autore»; Marijas Normanes «septiņas abstrakcijas»; Ričards Pusets Darts «ielet savā spoku pasaulē, atstājot aiz sevis reālo pasauli»; «strauja abstraktās glezniecības augsna Dienvidkalifornijā»; sistematiskas abstraktās mākslas izstādes Bazadenas Mākslas institūtā u. t. t., u. t. t. Čikagas fantastu skolas lidere Gertrude Aberkrombija parasti zīmē tā: iekštelpa — melna grīda, pelēka siena, pūce, cimdi. Peizāža — līdzenumi un torņos ievietoti zirgi. Nelielajā Provinstanā plīvētinā — trīs privātas mākslas skolas: Hansa Holmana, Morisa Davidsona un Artura Zalca. Visas trīs «apmāca» abstraktai glezniecībai. Amerikāņu žurnālos slavē ne tikvien amerikāņu, bet arī angļu un franču sirrealistu misticismu, irracionālistu, patoloģiju un paranoiskos murgus.

Līdz kādam marasmam bija jānonāk tagadējai buržuaziskajai kulturai, lai viņas ideologi varētu attīstīt tik murgainas idejas, varētu godbijīgi klausīties psihopata šļūpstos, saskatot tanis augstāko filozofisko gudrību, un sirsnīgi ticēt mistiski patoloģiskām aplamībām viņu produkcijā. Viņu piemērā mēs redzam sociālā vājprāta simptomus, kuram daudz kopēja ar degenerējušos psihiku, kas novērojama individualos paranoijas vai šizofrenijas ārpriekā gadījumos (personīgā «es» hipertrofija,

pavedina uz domām par noslēpumainu maģiju.»

Mūsdienu buržuaziskās mākslas izstāžu zāles un ārzemju mākslas žurnālu lappuses pilnas ar tādiem mistiskā, irracionāla rakstura darbiem un intuitīvu, noslēpumainu vinpasaules kultu. Žurnāls «Art news» ziņo par «zemapziņas zīmējumu tintes tehnikā» izstādi Amerikā¹⁸⁾. Pie Vašingtonas universitātes kāds Boriss Margo noorganizējis sešu nedēļu kursu, kur studentus apmāca pēc šādas programmas: «revolucionārā sirrealisma tehnika pirms divdesmit gadiem, foto montāža, automātisms un banalo priekšmetu konstrukcijas»¹⁹⁾. Tiešām, ar sešām nedēļām pietiek, lai studenti apgūtu bezpriekšmetisko audeklu smērēšanu, dēvētu par «abstrakto glezniecību».

Zīmīgas pārmaiņas notikušas Amerikas mākslas dzīvē dažos pēdējos gados. Vēl 1939. gadā amerikāņu kritiķis Bosvels savā nacionalistiskajā rakstā «Mūsdienu amerikāņu glezniecība» nostādīja «veselīgu» jauno Amerikas mākslu pretstatā Eiropas mākslas dekadencei.

Bosvels ar lepnūmu apraksta, kā amerikāņu publika ar veselīgu saprātu (neraugoties uz to, ka «starptautiskās reklamas lieliski iesmērētā mašina bija palaista pilnā gaitā») ar mierīgu izbrīnu smējās par no Parīzes atvesto Gertrudes Šteinas operu — par «paranoisku fragmentāru sacerējumu, ko ieteica uzskatīt par spidošu tāpēc, ka tas bija ārpus cilvēciskās vai dievišķās saprašanas.»

Patlaban, kā mēs redzējam, paranoija lielā cīņā mūsdienu Amerikas mākslinieciskajā dzīvē, bet Amerikas pagrimušās buržuaziskās mākslas murgu nesaprotamība tiek pasludināta par tās augstāko sasniegumu.

Līdz kādam marasmam bija jānonāk tagadējai buržuaziskajai kulturai, lai viņas ideologi varētu attīstīt tik murgainas idejas, varētu godbijīgi klausīties psihopata šļūpstos, saskatot tanis augstāko filozofisko gudrību, un sirsnīgi ticēt mistiski patoloģiskām aplamībām viņu produkcijā. Viņu piemērā mēs redzam sociālā vājprāta simptomus, kuram daudz kopēja ar degenerējušos psihiku, kas novērojama individualos paranoijas vai šizofrenijas ārpriekā gadījumos (personīgā «es» hipertrofija,

infantilitate, egocentrisms, personības degenerācija, halucinēti un kombinēti murgi). Tiešām, apskatot mūsdienu buržuazijas formalistisko mākslu, nav iespējams noteikt, ko tani radījuši īsti mākslinieki ar sociāli slimu psihiku un kas — simulantu viltots, lai iedzīvotos. Bet tas arī nav svarīgi. Pales gadi, un nākamo paaudžu cilvēki, mācoties imperialismā laikmeta buržuaziskās kulturas vēsturi, uzsūrsies Pikaso un Sartra, Zaka Lipsica un Paula Naša, Frederika Hauka un Džona Hanarda, Henrija Mura un Edvarda Para, A. Kaldera un Edvarda Vodsforda, Morisa Greibza un Paula Klē, Džoana Miro, Pētera Bluma, Pjera Mandriana un daudz tamlīdzīgu produkcijai. Lai visu šo produkciju sistematizētu, veselīgie, normalie nākamās paaudzes laudis aicinās palīgā ne mākslas specialistus, bet psihiatrus. Tomēr vēl šodien, par kaudu cilvēcei, šos glezniecības un skulptūras «ražojumus», kas skaidri saskatāmas slimas psihikas radīti un sevi reprezentē «tiro» bezpriekšmetisko formu un līniju chaosu, daudzi pieauguši Eiropas un Amerikas laudis uzņem kā pilnīgi normālu parādību, vēl vairāk — kā kultūras parādību! Slimā lietuvēna un šarlatāniskā naida ērmīgie sagrābistijumi aizpildījuši muzeju sienas, izstāžu un lekciju zāles. Par šiem nežēļajiem niekiem un viņu autoriem raksta pētnieciskus sacerējumus, lasa referātus. Nopietni žurnāli ik numurā publicē šādas produkcijas paraugus, intervēt tās autorus, izdod grāmatas un iespiež rakstus, kuros ar nopietnu sejas izteiksmi apskata kompozīciju, nodomus, strīdās par kaut kādām «smalkām» nokrāsām, — vārdus sakot, jūtas, it kā viņu priekšā ne lietuvēna šarlatāniskie sagrābistijumi, bet nopietna, sabiedriski derīga darbība. Tieši šis apstāklis tagadējā degradējušā buržuaziskā kulturā ir visapkaunojošākais un divainākais.

Visi šie viskrasākie imperialisma laikmeta buržuaziskās kulturas sapuvuma izpaudumi no pirmā acu uzmetiena šķiet tikai abstraktas, bezpriekšmetiskas, bezmērķīgas formas un tāpēc arī it kā bez idejām. Patiesībā stāvoklis tomēr ir citādāks: buržuaziskās morales — zooloģiskā individualisma inde, buržuaziskās ideoloģijas — mistikas, subjektīvā idealisma inde, ar ko no dienas dienā visiem līdzekļiem tiek indētas vienkāro lauzī domas un jūtas, aizved prom viņus no sabiedrības priekšā stāvošām problēmām, mēģina novirzīt viņu uzmanību no aktīvas leļaušanās šo problēmu atrisināšanā un savu valsti iekšējās dzīves pārveidošanā uz demokrātiskiem pamatiem, kā arī no tautu sadarbības un miera organizēšanas.

Turpinājums 5. lapa pusē

¹²⁾ «Les Lettres françaises» Nr. 151, 2. lpp., 1947. gada 11. IV.

¹³⁾ Studio, 1946. gada marts. F. Melera raksts «Uzraksti uz sienas».

¹⁴⁾ Arts de France Nr. 5, 1946. gads. Intervija ar F. Griburu.

¹⁵⁾ Seize Peintures Picasso. Paris, 1943.

¹⁶⁾ Arts de France Nr. 6, 4. lpp., 1946. gads.

¹⁷⁾ Arts de France Nr. 7, 1946. gads. I. M. raksts «Pikaso pēdējie zīmējumi».

¹⁸⁾ Maurice Nadeau. Histoire du surrealisme, 210.—213. lpp.

¹⁹⁾ Maurice Nadeau Histoire du surrealisme. Vārdus «normāls» ņēmis ironiskās pēdējās «psihiatrs» Lokans.

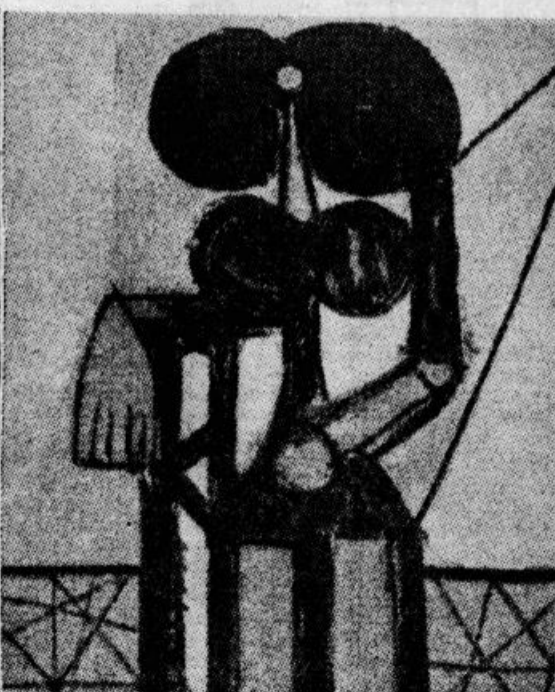
²⁰⁾ «Art news», p. 50, 1946. gada jūnijs.

²¹⁾ Art news, p. 43, 1946. gada septembris.

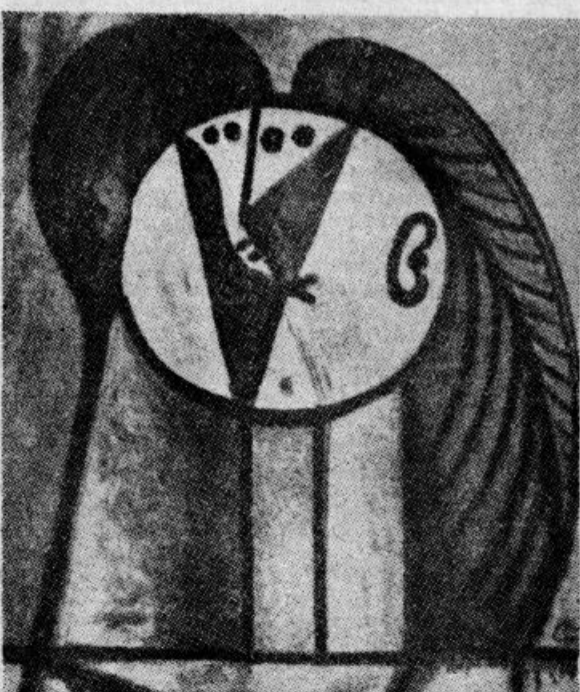
²²⁾ «Life» 17. II 1947. g.

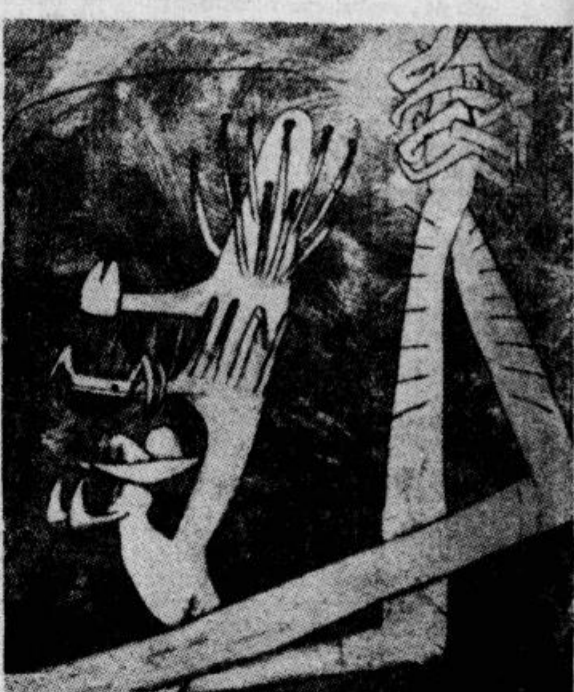
G. Murs «Gimenes grupa». Ģipsis.

P. Pikaso «Sēdoša sievietē» 1946.

P. Pikaso «Iemilējušies». Eļļa. 1946.

Mata «Drebošais cilvēks». 1944.—1945.

„Laima“ kā skatuves mākslas darbs

(Latvijas PSR Valsts Operas un baleta teatra jaunzvedums)

Stāsts par Austru un Laimas tīro un cēlo mīlu, kas simbolizē latviešu tautu un tās likteni, krievu un latviešu tautas draudzību, skatuves izpildījumā prasas līdzekļus, kādus, varētu likties, baleta māksla nepazīst. Tomēr Latvijas PSR Valsts Operas un baleta teatra kolektīvs droši uzņēmās veikt šo grūto uzdevumu un spīdzot atrisināja to. Izrādes pamatā klasiskās dejas likumi, bet tani pašā laikā var saskatīt jaunās līnijas izrādes kompozīcijā, kā arī jaunu, baletam neparastu elementu ieviešanu (piemēram, dziedāšana). Skatītāju apbur plastisko kustību skaistums un izrādes idejiskais virziens, kāpināta dramatisks darbība.

Uzveduma radītāju uzdevums nav bijis viegls. No pirmā acu uzmetiena liekas: kas ir vieglāk nekā, ņemot par pamatu gatavu scenariju, izstrādāt mizanscenas un, kur saturs prasā vārdus, ielikt attiecīgas kustības vai dejas. Taču tā domāt var tikai cilvēki, kas nepazīst baleta mākslas noslēpumus. Atšķirībā no parastām dramatisks izrādēm, baleta uzvedumi dod maz vienas mizanscenu un tēlu veidošanai. Te smaguma centrs ir baletmeistara inscenētāja radošās izdomas spēks, kas dažkārt nosaka izrādes likteni. „Laima“ tad arī atspoguļo baletmeistara H. Tangijeva-Birznieces lielās radošās spējas, nopelniem bagātā mākslas darbinieka Anatola Liepiņa muzikālās partitūras originalitāti, Mirdzas Kempes dramaturģisko meistarību un izpildītāju dziļo izpratni, sevišķi Laimas, Austras, krievu karavīra Nikitas, vācu bruņinieka un viņa ieroču nesēja tēlu atveidojumā.

Laimas un Austras mīlas un piedzīvojumu stāsts risinās ar lielu pakāpenību — sižeta intriga iekārta un saprotama bez vārdiem, un tā ir viena no pazīmēm, kas norāda uz baleta mākslinieciski augsto līmeni. Ista mākslinieciskā gatavība deva teatrim iespēju radīt emocionālu izrādi. Darbojošos personu tēlos izteikta dižena un neapskatoša latviešu un krievu tautas draudzības ideja, mūžsenā cīņa ar verdzinātājiem vāciešiem. Sižeta dominē realistiskā ideja, ievērojot arī stilistiskas īpatnības, kas raksturīgas romantiskā baleta žanram. Realisms atrada izteiksmi galveno darbojošos personu tēlu vispusīgā apstrādājumā un psiholoģiskā raksturojumā. Sajūsminātie skatītāji skaļi aplaudē šīs lieliskās izrādes dalībniekiem, sevišķi Janīnai Pankratei un V. Ozoliņam, kas Austru un Laimas lomu izpildījumā sasniedza ievērojamu pilnību. Uzveduma radītāji — kā komponisti, tā arī baletmeistars, radījuši izrādi ar noteiktu idejisku saturu, parādot vēsturiskās attīstības vispārējo virzību un atdzīvinot visu to ar cilvēcisko pārdzīvojumu siltnumu. Krievu un latviešu tautu vēsturisko saīšu tema un romantiskā tema — Laimas un Austras mīla un piedzīvojumi, kas saistīti ar to — tik organiski saaužas kopā, ka izrāde, liekas, uzbūvēta uz stingriem dramaturģijas pama-

tiem. Mirdzas Kempes librets noteica izrādes kopējās kontūras, tās arhitektoniku, un deva iespēju parādīt pilnasnīgās dzīves notikumu spilgtas ainas, cilvēku kaislību cīņu.

Sceniskajā tēlu tulkošanā un apstrādāšanā H. Tangijeva-Birzniece nepieiet no formālā viedokļa: viņa cenšas apgārt katru kustību un žestu saskaņā ar tēla psiholoģisko saturu, piesātinot to motivēti ar realismu un stingri ievērojot muzikālo raksturojumu. Tēlu veidošanas darbā viņa panāk, ka dejas nerunā uz skatītāju abstrakti, bet ir katras darbojošās personas dzīvā valoda, kam jāatspoguļo zināms personāža un situācija. „Sceniskā taisnība“, ko neatlaidīgi visā savā dzīvē meklēja K. S. Stapi-slavskis, šeit saplūst ar „muzikālo taisnību“.

Ievērojot visas privāta rakstura piezīmes, „Laimas“ izrāde neapšaubāmi jāatzīst par ievērojamu notikumu teatra mākslas dzīvē. Izrādes galvenā vērtība ir tā, ka dejas māksla te pakļauta idejiskajam saturam. Savu patstāvīgo māksliniecisko seju jaunais latviešu padomju balets nostiprina ar realistiskās mākslas paņēmieniem. Iemiesot baleta uzvedumā tās idejas, kas ir „Laimas“ pamatā, šis uzdevums baletmeistarim jo sevišķi grūts. Ar deju bija jāzieda ne tikai notikumi ar svarīgu sabiedrisku saturu, bet arī ar realistiskām metodēm jāatspoguļo latviešu un krievu tautas nacionālā rakstura īpatnības. Šis grūtbūris visumā ir pārvarēts, sevišķi spēcīgajā otrā cēlienā. Divi epizodi (Austras sa-

nis un latviešu un krievu karavīru atnākšana) ir labākās vietas visā izrādē. „Laimas“ uzveduma panākumiem nav gadījuma raksturs, tie ir neatlaidīga un rūpīga darba rezultāts. Liešos radošos uzdevumus varēja veikt tikai ar lielu drosmi, dziļi izprotot darba ideju, piestrāvot to ar patiesām patriotisma jūtām. Tiesām apbrīnojams ir pirmā cēliena sceniskais apstrādājums, ainas vācu bruņinieka pili un optimistiskā apoteoze, kas sauc dzīvot un rāda varoņiem jaunus apvārsņus. Izrādē ir nacionāls koorits, ir gaiss, ir darbs un cīnītāji.

Ar aizrautību un profesionālu meistarību teatra kolektīvs realizē uzdevēja nodomus. Nav nevienas, kaut vai maznozīmīgas lomas, kas nevaldīnātu mūs ar istu radošās iedvesmas atspūgu. Pelnīta atzīnība jāizteic dinamiskajai krievu deijai, kurā pasvītota krievu tautas romantikas aizrautīgā vienkāršība. Izteiksmīgi ir vācu bruņinieka galma dāmu tēli jauno dejojāņu izpildījumā, tie sevišķi izceļas bakhanaliju skatā. Pārliecinoši izdevisies centrālie baleta tēli: Laima (Janīna Pankrate), Austris (V. Ozoliņš), krievu karavīrs Nikita (A. Mališevs), vācu bruņinieka ieroču nesējs (A. Ozoliņš); tie ir dziļi un nopietni pārdomāti un ieguvuši teicamu slīpejumu. J. Pankrate, dejojāja ar lielu scenisku burvību, Laimu rāda romantiskos toņos. Katru muzikālo takti viņa piesātinājusi ar cēlām varones jūtām. Laima vienādi apburēja skatā, kad saņēma no Austras saktu, ir tad, kad nicinoši met izaicinājumu uzpūtīgajam vācu bruņi-

niekam un viņa galmam. Sekojot Austrai un Laimas dejai, gandrīz fiziski var izjust viņu jūtu pulsu un dziļos dramatiskos pārdzīvojumus. Dejas valodā māksliniece Pankrate rāda milas rašanos Laimas sirdī, pirmās jaunavīgās mīlas atmošanas. Vācu bruņinieka pili J. Pankrate darbojas vairāk pantomīmā nekā deijā, bet arī te viņa parāda sevi kā istu aktrisi, brīvi pārvalda deju un pantomīmu.

Ja J. Pankratei izdevies radīt ideālu Laimas tēlu, tad viņas partnerim V. Ozoliņam pilnīgi izdevies Austras tēls, lai gan, atšķirībā no Laimas, Austris V. Ozoliņa veidojumā nepietiekami romantiski akcentēts, nedaudz vienkāršots, bet tomēr sniedz diezgan ievērojamu emocionālā spēka iespaidu. Austris — Ozoliņš — sapaļains jauneklis, viņa dvēsele tikpat cēla un jaunavīgi tīra kā Laimai. Diemžēl, otrā cēlienā (Austras sapnis) trūkst vajadzīgā viegluma. Notikumiem, kas sastāda Austras sapņa saturu, būtu jānoris palēninātā, plastiskā ritmā un jāsauglabā no sākuma līdz beigām sapņa iluzija, neatkarīgi no tā, cik smags Austras pārdzīvojums sapnī.

Krievu karavīrs Nikita ir viengabalains un pilnīgi izveidots tēls. Dzīvespriecīgā un augstsirdīgā tēlojumā to teicami izveidojis A. Mališevs. Parādotes pirmo reizi uz skatuves, pirmajā cēlienā, kā arī cīņā ar vāciešiem pili Nikita ir nesalauzami cieti krievu karavīrs, iemiesojot sevi karavīra cēlās īpašības: drošsirdību, noteiktību kustībās un uzticību Dzimtenei. Tāpat teicams ir A. Ozoliņš — vācu bruņinieka ieroču nesējs. Pilnīgi pietiekami redzēt vienu pašu ieroču nesēju, lai sajūstu kontrastu starp bruņinieku un viņa galma no vienas puses un tik ciešu un cil-

denū draudzību, kādu vērojam Austru un Nikitas tēlos. Paliek atmiņā Aina — Laimas draudzene M. Svarenieces izpildījumā. Izteiksmīgi ir Laimas tēva un mātes tēli (J. Vilnītis un A. Upenieks).

Uzveduma mākslinieciskais noformējums nopelniem bagātā māksliniekā A. Lapina un J. Mandelberga izpildījumā neapšaubāmi jāatzīst par pilnīgu. Uzvedums atspoguļo tēlojamā laika garu, ko no mums šķir jau gadsimti, un rada emocionālu fonu, bez kā nebūtu iespējami tik lieli panākumi. Uzvedumā pielietotās luminiscējošās krāsas tam piešķir īpašu efektu un spilgtu krāsu gammu, kas ir saskaņā ar baleta izrādes ideju.

A. Liepiņa muzika daudzās vietās sasniedz lielu dramatisku izteiksmi (ievads, pirmā cēliena fināls un trešā cēliena otrās ainas adagio). Liepiņa muzikāls atburība jūtams īpatnējs un liels spēks, tā ir piesātināta ar spilgtu, konkretos vilcienos zīmētu tematismu, kas ir nostiprinājies labākajos krievu un pasaules klasiskajos muzikālajos teatros darbos. Šai apstākli Liepiņa muzikas neapšaubāmā vērtība. Bet pie visām augstajām formalajām īpašībām, kā man liekas, tai trūkst lieluma, plašuma, kaislības. Gribas plašākas muzikālas attīstības un dinamisma, piemēram, tad, kad vācu bruņinieka pili ielaužas Austris un Nikita. Tomēr daudzās vietās muzika dod emocionālas sasprindzinātas lielu pilnību un baleta finālā sasniedz lielu patetismu apoteozes ainā, ko orķestris dirigenta Arvīda Jansona vadībā izpilda teicami.

„Laima“ ir svarīgs posms latviešu padomju baleta attīstībā, un tā uzvedums liecina par dzīvu radošo atmosfēru baleta kolektīvā. Galvenais šeit ir ne tikai cīņa par izteiksmes līdzekļu paplašināšanu mākslā, bet arī tas, ka viss teatra arsenāls kalpo lielām idejiskiem nodomiem. Viss tas baleta prēmju izveido par izcilu notikumu teatra dzīvē.

N. Nikolajevs-Bergins

Pirmā cēliena aina. Laimas deja — izpilda baleta soliste J. Pankrate B. Fedosejeva foto

IZNĀKUSI «KAROGA» 9. BURTŅICA

Iznākusi Latvijas Padomju rakstnieku savienības organa — literatūras un mākslas mēnešraksta «Karogs» septembra (9.) burtņica.

Burtņicas saturā: Andreja Baloža dzejolis «Maskavas tēls»; Pētera Sila dzejolis «Sveiciens Maskavai»; Cecilijas Dineres dzejolis «Sarkanajā laukumā»; Michaila Svetlova dzejolis «Dzimšanas dienā» un Veras Inberes dzejolis «Zvaigzne Maskava». Andreja Baloža atdzejojums; Aleksandra Caka dzejolis «Atziņa»; Valža Rūjas dzejolis «Padomju laudis»; Andreja Baloža dzejolis «Sējējs»; Zana Grivas novele «Vīņpus Pīrenējiem»; Nizami poemu fragmenti un gازه Mirdzas Kempes un Jāņa Plauža atdzejojums; Rūdolfa Egles raksts «Nizami poēmas»; Jāņa

Niedres raksts «Pretī latviešu literatūras zinātnes pacēlumam»; Valērija Vasara raksts «Lauku dzīves tema»; Jāņa Kļaviņa raksts «Jauni dokumenti par J. Raini»; Jāņa Grantas raksts par Alekseja Tolstoja triloģiju «Sāpju ceļi»; Edgara Dambura raksts «Krievu jaunās lirikas antoloģija latviešu valodā»; N. Nikolajeva-Bergina raksts «Padomju vēsturiskie romāni latviešu valodā»; Jadviga Marta raksts «Latviešu Strēlnieku kara gaitās». Turpinās Annas Sakses romāns «Pret kalnu». Mākslinieciskā pielikumā: Arvīda Egles gleznas «Ostas atjaunošana» daudzkrāsaina reprodukcija; nopelniem bagātā māksliniekā Gazanfara Halikova «Nizami portrets» un Zelmās Tālbergas grafika «Saulainais ceļš».

ATBRĪVOTĀJUS GAIDOT

Sakautā un vajātā vācu armija atkāpās cauri Rīgai. Smagie auto, kara rati, aizmuguroties ores, sanitārie pajūgi un auto plūda Rīgas ielās nepartrauktā skaklā, puteklainā un smagā strauvē. Ridznieki slēpus uzmeta pa priecīgām acīm zibsnis uz nogurušajiem un pelēkajiem vācu karotājiem, kas tagad sēdēja uz saviem salaupītajiem vezumiem klusi un nospiesti.

Tramvaji negāja, lai nemaisītos bēgošajiem vāciešiem pa kājām. Plkst. 7 rītā visiem jaunākajiem ridzniekiem bija jāsapulcējas Rīgas nomalēs Šampeterī, Bierionis, pie Sarkanā Kvadrata, pie porcelāna fabrikas ierakumu, dzotu un milzīgu prettanku grāvju rakšanai. Ridznieki smējās:

— Vēlī tas fricis te ālējas. Tāpat aizmums, raktajā ierakumā neiekāpis.

Rīgā no ielas ielā, no nama nama ātriem soļiem staigāja baumas. Rīgu uzspridzinās, Rīgu neuzspridzinās, visus aizdzīs, kas nebrauks prom no Rīgas ar labu.

Škirotavā jau bija uzlidojuši gaisā divi vācu municijas vilcieni. Šāviņi sprāga visu nakti. Pamale liesmoja un plīvoja kā ugunskurs. Bija silta nakte. Braškie ridznieki iznāca ielās un vēroja baigo skatu. Tālumā vārijās kā milzīgs dārdošs katls. Liesmu stabi šāvās augstu debesis, šķēdāmi tās pušu kā ar lielu lauzni. Varenāko sprādzienu laikā visa pilsēta drebēja un vārijākās rūtis tinkšēdama bira laukā.

Tad kādā agrā rīta stundā sprāga Rīgas Jūrmalas stacijas preču noliktavā kāds cēmodans ar tur paslēptu laika spridzekli. Sabrauca visi Rīgas ugunsdzēsēji. Vēlīgi. Rīgas Jūrmalas stacija pamatīgi izlēga un dažas dienas nebija lietojama, pēc tam tikai pa daļai.

Uz vāciešu un viņu kalpu — vācisko latviešu nacionalistu acinājumu ridzniekiem pamest savu dzimto pilsētu un braukt uz Vāciju ridznieki atbildēja ar klusu un noteiktu pretestību — nebrauca.

Sākās cilvēku medības un piespiedu izvākšana. Pēkšņi naktīs divos trijos pie dzīvokļa durvīm stāja militāra patrūļa, ar laidēm bez žēlastības sīta un daudzja durvis. Ielaidī dzīvokli, grāba

iedzīvotājus pie apkakles un veda uz kugiēm prom. Nelīdzēja vaimanas, lūgšanās.

Cilvēku ķeršana uz ielām sākās vienā skaistā saulainā dienā. Silts vējš cilāja dzeltenās liepu lapas un piesauzīgi valstīja putekļus pāri kāpurķēžu apdauztajiem oļiem gan šurp, gan turp.

Negaidīti ielās izbīra liels daudzums žandarmu, automātiem bruņotu, ielēca veselus pilsētas kvartalus un tad sādos nosprostotos apvidos tvārstāja cilvēkus gluži kā zvērus. Sākumā tikai viriešus, pēc tam arī sievietes un bērņus.

Pašā pirmajā tvārstīšanas dienā ridznieki apjuka, un daudz krita par upuri vācu negantībai. Pēc divām dienām, kad ridznieku prāti mazliet bija aprimušies, žandarmi izgāja otru reizi ielās. Tagad jau ridznieki izrādīja pretestību. Bēga, lēca pāri sētām, slēpās mēslu kastēs, ar kāju izsīta stiklu un ielīda pilnīgi nezināmā pagrabā, piezvanīja pie svešām durvīm un lūdza palīdzību — tā netika liegta.

Bez kādas apspriedes Rīgas virieši nolēma ielās vairs nerādīties un kustības brīvību sev atļauties tikai naktīs. Katrs izgudroja sev kaut kādu slēptuvi. Žandarmi medījums kļuva stipri liesāks. Rīgas ielās un laukumos bija sastopami vairs tikai vecīši, vecenes, sievietes un bērņi. Virieši bija kā izmiruši. Ķērāji neatzina šķēršļu: viņi sāka tvārstīt sievietes. Tad arī jaunākās sievietes pazuda no Rīgas ielām. Rīga tajās grūtājās, izmisuma pilnajās dienās šķīta baismīgi divaina pilsēta — veciņu pilsēta. Visi rūpniecības veikali un darbnīcas bija slēgtas — virieši darbinieki un amatnieki sēdēja slēptuvēs vai iebēga Rīgas apkārtnes tuvākajos mežos, gīmeņu dārzīņu mājīnās, lielo kapu kaplīcās. Vācieši nekautrējās pat cilvēku nostiept no darba galda un kailu galvu, vienā priekšautā, vecās biksēs un koka tupelēs dzīt uz kuģa.

Trešajā tvārstīšanas reizē pa ielu smagā apšardzībā veda arī kādu milzīga auguma skārdnieku. Automāti zibsnīja visās malās. Skārdēja griezīgas, klakstošas komandas un uzsaucieni. Skārdnieks

gāja drūmu seju, sirmiem, plīvojošiem matiem, kreklis uz krūtīm gulēja atrauts, krūtīs sedza tikai priekšauts, kājas skārdniekam bija tikai zekes. Vienā rokā viņš nesa savas koka tupeļes, otra rokā žņaudza skārdnieka āmuru.

— Kam, sasodītais brāl, tev tas veseris rōkā? — vaicāja viņam kāds ekspresis, arī jau ne gluži jauns cilvēks.

— Veseris? — norūca skārdnieks un paskatījās savā amata rīkā. — Jā, tās vienmēr man ir dzīvē palīdzējis. Tagad tās man nāks pēdējo reizi tālāk, lai es paliktu tepat Rīgā. Dzirdēji?

Un skārdnieka lūpas pasmīnēja: — Uz kuģa vācu salašņu banda mani nedabūs.

Simanis Melups dzīvoja kopā ar vecu tēvu. Pirmajā tvārstīšanas dienā viņš tikko neiekrita, izgāba viena sieviete, kas gāja žandarmam gabaliņu pa priekšu. Nākot pretim, jau iztālēm viņa čukstēja:

— Jaunais cilvēks, atpakaļ, tur ķer viriešus.

Kad sieviete bija gandrīz blaku, viņa pavēloši, balsi, kas nosīta katru ierumu, teica:

— Tūlīt šajās parades durvīs un bēdziet, tas žandarms aiz muguras ķer viriešus!

Sievietes acis bija tik pārliecinošas un iespaidīgas, ka Melups tīri instinkti vi metās durvīs iekšā un skrēja pa trepēm augšā; uzskrējās līdz jumtam, viņš elsodam apstājās un sāka klausīties: viss klusu, nē, laikam pagāja garām.

Svešajās trepēs Simanis Melups nosēdēja līdz tumsai un tad tikai atgriezās mājās.

Melupu dzīvoklim bija divas iezjas. Viens uz galvenajām kāpnēm, otra uz virtuves melnajām kāpnēm. No šīm kāpnēm varēja viegli iekļūt šaurā gaismas pagalmā un no turienes pa lielu caurumu pagrabā.

Gadījumā, ja pa galvenajām durvīm lauztos dzīvokli iekšā žandarmi, Simanis Melups pa otrajām kāpnēm varētu tai laikā pazust pagrabā. Bet tur sēdnieks ierīkoja papildu slēptuvi nama

sievietēm un bērņiem. Tas bija neizdevīgi.

Simanis Melups nolēma naktī doties uz Rīgas Jūrmalu pie saviem mātes radiem. Vēlu vakarā viņš kopā ar savu draugu lielo Ikaunieku Voldi devās uz staciju. Žandarmu ielās nebija, jo tumsā viņi baidījās sīrot — pašus itin ātri varēja nolaiest no kājas.

Neviens nezināja, kad aties vilciens uz Jūrmalu. Pēc stundas, varbūt nakti, varbūt arī nemaz.

Cauri stacijai viens pēc otra gāja militārie vilcieni, pilni ar tankiem, pašgājējiem, veselām baterijām.

— Kaput, — teica skatoties viens vecis vecā lietūs mētelī.

— Vai tu klusēsi, — rūca blakussēdošā sieviete, — vēl beidzamajā brīdī iedzīvosi nepatīkšanās.

— Nekā. Rokas par isu. Nav jau vairs laika — jāmūk.

Militārie vilcieni nepartrauktā ķēdē gāja klusēdami. Tankisti drūmi stāvēja, atspiedušies pret savu mašīnu tērauda sienām. Viņi juta, ka savas zemes tiem neredzēt, būs jāpaliek tepat kādā grāvmalī.

Arī šoreiz īsi pēc divpadsmitiem iegaudojās sirenas.

— Glābieties, stacija bīstama vieta, — iesaucās viena balss. Saucieni nebija jāatkāto. Cilvēki, pagrābuši mantas un bērņus, pa galvu, pa kaklu metās no perona lejup, pa uzbūrumu bira zemē kā zirņi; daudzī skrēja uz Dzirnāvu ielas nojeu, kur bija ierīkota patvertne. Durvis izrādījās aizslēgtas. Bīra stīklī, krakšķēja koki, un locījās dzelzs stienīši. Dažos mirkļos visi bija atraduši kādu drošāku vietu. Pāri lidoja klusums kā meļns, neredzams putns. Apakšā stacijā pūlis klusī šāka. Militārie vilcieni nemanot kā veikli kaķi lavījās uz dzelzs tiltu pusī.

Gaiss bija tīrs. Pēkšņi virs tiltiem atskanēja pazīstamā skaņa. Kaut kur neredzamā zilumā padomju lidotājs slīdēja pār Rīgu.

Šis lēnais divpāksnis, ko vācieši dēvēja par «Dzelzs Gustavu», bija nepatīkams viesis, viens veikls zēns, kas veica pārgalvīgus jokus.

Arī šoreiz viņam bija laikam kas spe-

ciāls padomā. Stacijai tas atmeta ar roku, visi braucēji vieglāk uzeļpoja, kad vienmērīga, pat miegaina pukšēšana aizvirzījās uz ostas pusi.

Pretgaisa aizsardzība klusēja. Slaidie pretaviācijas lielgabali Daugavas krastos savus snukus glabāja prātīgi zem tieliem. Pēkšņi lēnā divpāksņa runāšana gaisos aplkusa. Un tad, apmēram pēc vienas minūtes, atskanēja sprāgs sprādziens, tam sekoja otrs, trešais.

— Bravo, — runāja laudis, — tas tikai ir puika. Deru, ka viņš nometa bumbas ostā pie sagūstīto tvāikona.

Tiesām, kad Simanis Melups tā labi padomāja, sprādziens varēja būt Viestura dēru apkaimē, kur stāvēja baismīgie vergu kuģi.

Jau otrā dienā pat Jūrmalā Simanis Melups uzzināja, ka padomju lidotājs meistariski atradis vainīgos kuģus un to apkaimē nometis bumbas.

Jūrmalas vilciens uzkāpa stacijā pēc plkst. vieniem naktī. Brauca pilnīgā tumsā, bez ugunīm. Tāpat lielai zīlai krēsļai valdot, Simanis Melups izkāpa Asaros kopā ar Ikaunieku Voldi un devās uz Valtermižu. Te blakus brīnīti govīj un ļoti runīgām sīvenām viņi dzīvoja sienā un salmos, naktīs vēroja Rīgas degšanu, tēlos sprādzienu un vareno kauju, kas nāca arvien tuvāk un tuvāk.

13. oktobra pēcpusdienā kūtīņā ienāca saimnieks ar pudeļi kabačā.

— Ei, jūs, zināt ko jaunū? Rīga ir atbrīvota. Sarkanā Armija jau pie Lielupes. Apslacināsim dvēseles uz atbrīvotāju veselību!

Visi trīs viri laimīgi smēdīja. — Dīve ir tuvu. Vai tad nu juos mūs raus un mēs neizturēsim arī pēdējās dienas? Saņemsimies! Kaut tas vācietis drīzāk neaustu kaklu!

16. oktobra naktī sāka degt Rīga. Divas lokomotives ar mīzu arklu uzplēsa dzelzceļus, spridzināja tiltus, pēdējās vācu dalas pie Valtermižas cēlās pāri ar postu un aplska.

17. oktobrī pirmās Sarkanās Armijas dalas iezā cauri Asarom. Tūlīt uzeļpoja un nesa laukā no šķūniem un dārzīem zemē apraktās mantas un labumus.

Simanis Melups, pilns nebācietības un prieka, kālām devās uz Rīgu, lai sāktu jaunū dzīvi.

Aleksandrs Čaks